

Kısaca Konu Başlıkları gizle

1 İçtihat Nasıl Yapılır?

1.1 1- Arapça'yı bilmek

1.2 2- Kur'an ilmine sahip olmak

1.3 3- Sünneti bilmek

1.4 4- Üzerinde icmâ veya görüş ayrılığı olan konuları bilmek

2 Hz. Peygamber ve Sahabe Dönemi'nde İçtihat

3 Tabiin Dönemi'nde İçtihat

4 Mezhepleşme Süreci ve Dört Fıkıh Mezhebinin Gelişmesi

İçtihat, sözlükte zor ve meşakkatli bir işi gerçekleştirmek için güç ve çaba sarf etmek manasında kullanılmaktadır. İçtihadın terim anlamı, ayet ve hadislerden hareketle fikhî konularda fıkıh usulü ilkeleri doğrultusunda, bütün ilmî ve zihnî gücü kullanarak yeni hükümler ortaya çıkarmaktır. Bu şekilde Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten **İslam** hukuk bilginlerine de müçtehit denilmektedir.

Nasların sayı itibariyle sınırlı, fıkha konu olan olayların ise günden güne arttığını düşündüğümüzde içtihadın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İslam dini son ilahî din olup her çağa hitap eden ve kendini yenileyebilen bir mekanizmaya sahiptir. İçtihadı başvurmadan karşılaşılan meselelerin tamamına çözüm bulabilmek mümkün değildir.

Müslümanlar, içtihat sayesinde kıyamete kadar karşılaşacakları her meseleyi çözebilecek bir metoda sahiptirler ve içtihat aracılığı ile karşılaştıkları dinî meselelere çözüm üretebilmektedirler.

İçtihat Nasıl Yapılır?

İçtihat yapmaya ehil olabilmek için;

1- Arapça'yı bilmek

Fıkıh usulü bilginleri müçtehidin Arapça'ya hakim olmasının gerekliliği noktasında ittifak etmişlerdir. Çünkü İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve sünnet Arapça'dır. Müçtehidin, Arapların hitabını ve dildeki incelikleri anlayabilecek ve sözün açığını kapalıyı, hakikatini mecazını, özelini genelini, doğrudan ya da dolaylı anlamını birbirinden ayırabilecek seviyede Arapça bilgisine sahip olması gerekir. Buna göre müçtehit, Kur'an'ı dil

bakımından bilmeli, bu bağlamda lügat, sarf, nahiv, meânî ve beyân bilgisine sahip olmalı; lafızların hâs - âm, müşterek, mücmel, müfesser, nâsîh ve mensuh gibi durumlarını da bilmelidir.

2- Kur'an ilmine sahip olmak

Müçtehit, başta ahkam ayetleri olmak üzere Kur'an'ın tamamını bilmenin yanı sıra Kur'an ilimlerini de bilmelidir. Bu bağlamda müçtehit, esbab-ı nüzul, nasîh-mensuh, muhkem-müteşabih, mekki-medeni, garibu'l-Kur'an, i'cazü'l-Kur'an gibi Kur'an ilimlerini bilmelidir. . Bu ilimler sayesinde müçtehit, Kur'an-ı Kerim'in nasıl bir ortamda indiğini, neleri ihtiva ettiğini, sure ve ayetlerinin nasıl tertip edildiğini vb. hususları bilir. Bu, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve ondan doğru hükümler çıkarılması açısından önemlidir.

3- Sünneti bilmek

Bu şart üzerinde de ittifak vardır. Hadislerin âmm-hâs, mutlak-ı mukayyed, nâsihmensûh gibi durumlarını, rivâyet yollarını, râvilerin derece ve hallerini, adâlet ve zabt gibi vasıflarını bilmek gerekir.

4- Üzerinde icmâ veya görüş ayrılığı olan konuları bilmek

Üzerinde ittifak (icmâ) edilen konuları bilmenin yanı sıra, sahabe ve onlardan sonra gelen müçtehidlerin ihtilafa düştükleri konuları da bilmek gerekir.

5. **Kıyası bilmek:** İçtihat, bütün yönleriyle kıyası bilmeyi gerektirir.
6. Hükümlerin amaçlarını bilmek.
7. Doğru bir anlayış ve takdir gücüne sahip olmak.
8. İyi niyetli ve sağlam inanç sahibi olmak.

Bunların dışında ayrıca içtihat mertebesine ulaşabilmek için şer'i delillerden hüküm çıkarma yolları, lafızlarla ilgili kurallar, deliller arasında tercih kaideleri, hikmetü't-teşrî ve makâsidü's-şeria gibi konuların da bilinmesi gereklidir. Bu bilgilere sahip olmanın yolu ise fıkıh usulünü bilmektir.

Hz. Peygamber ve Sahabe Dönemi'nde İçtihat

İlahî vahyi en doğru bir şekilde anlayıp, uygulayan Hz. Peygamber 'in örnek kişiliği ve Kur'an'ı **anlama** metodu fıkıh ilmi için somut bir model oluşturmaktadır. Dolayısıyla vahyi

doğru anlamamanın yolu **Hz. Muhammed**'i doğru anlamaktan geçmektedir.

Hiz. Peygamber Dönemi'ni fıkıh tarihi açısından Mekke Dönemi'nde ve Medine Dönemi'nde diye ikiye ayırmak gerekir. Mekke Dönemi'nde sahih iman ile ahlaki olgunluğun gerektirdiği ilkeler ön planda iken, hicretten sonraki Medine Dönemi'nde fert ve toplum hayatında uygulanması gereken hukuki kurallar daha yoğun olarak düzenlenmiştir.

Hiz. Peygamber'e dinî ve hukuki konularda sorulan sorular ya vahiy yolu ile ya da bizzat Hiz. Peygamber'in içtihadı ile cevaplandırılıyordu. Mesela deniz suyu ile abdest alınıp alınamayacağı sorulduğunda Hiz. Peygamber: **"Onun suyu temizdir ve ölüsü de helaldir."** diye cevap vermiştir.

Resulullah'ın (s.a.v) içtihadını diğer müçtehitlerin içtihadından ayıran temel fark, vahyin kontrolünde olmasıdır. Tebük Seferi'ne katılmayanlara geçerli mazeretleri olmadığı hâlde izin vermesi olayında Hiz. Peygamber bu kararı nedeniyle vahiyle uyarılmıştır. Ancak verilen hükmün isabetli olmadığını beyan eden bir ayet gelmediği durumlarda Hiz. Peygamber'in içtihadının kesin doğru olduğu kabul edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de; **"Sana soruyorlar."**, **"Senden fetva istiyorlar."** gibi ifadelerin geçtiği ayetlerde, bu sorular bizzat ayetlerle cevaplandırılmıştır. Örneğin, **"Sana haram ayı ve bu ayda savaşmanın hükmünü sorarlar. De ki: "O ayda savaşmak büyük bir günahdır. Fakat insanları Allah yolundan engellemek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ı ziyareti yasaklamak, o mescidin cemaatini yani Müslümanları oradan çıkarmak ise, Allah nazarında daha büyük günahdır. Dinden döndürmek için işkence, öldürmekten beterdir..."**; **"Kendilerine nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: "Bütün temiz ve iyi rızıklar size helâl kılınmıştır..."** ayetleri bu özelliindedir.

Hiz. Peygamber kendisi içtihat ettiği gibi yeri geldikçe sahabeyi de içtihadı teşvik etmiş ve onları bu konuda eğitmeye çalışmıştır. Sahabeden bu konuda ehliyetli olanlar da gerekli durumlarda içtihat etmişlerdir. Hiz. Peygamber bir hadisinde "Hâkim hükmedip isabet ettiğinde kendisine iki ecir, hata ettiğinde ise bir ecir vardır." buyurarak sahabeye, doğruyu bulma yolunda sarf edilen her gayretin mükâfatlandırılacağını söylemek istemiş ve onları teşvik etmiştir.

Hiz. Peygamber Yemen'e vali olarak gönderdiği Muaz b. Cebel'e; **"Gittiğin yerde ne ile hükmedeceksin?"** diye sorduğunda Muaz b. Cebel'in: **"Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti ile hüküm veririm. Bu ikisinde de cevabını bulamadığım konularda içtihat ederek meseleyi çözerim."** diye cevap vermesi Hiz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır. Bu durum Resulullah'ın (s.a.v) gerektiğinde içtihadı başvurmaya sahabeyi teşvik ettiğini

göstermektedir. Hz. Aişe, Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit, Abdullah bin.Mesud ve Huzeyfe Hz. Peygamber zamanında fetva veren sahabedendir.

Hz. Peygamber kendisi içtihat ettiği gibi yeri geldikçe sahabeyi de içtihadı teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber Dönemi'nde sahabenin yaptığı içtihadı dair şu hadise örnek verilebilir: Hendek Savaşı'nın bitiminde savaşta ihanet eden Kureyzoğulları'na gereken cezayı vermek üzere Resulullah (s.a.v); **"Kurayzoğulları mahallesine varmadan hiç kimse ikindi namazını kılmamasın!"** buyurmuştur. Bir kısım sahabe lafzî bir yorumla namazını oraya varmadan kılmamış; bir kısım sahabe ise sözün amacını dikkate alarak: **"Resulullah'ın (s.a.v) gayesi oyalanmadan bir an önce yola çıkmamız idi. Bu emri yerine getirip yola çıktığımızı göre yolda ikindi namazını kılmamızda bir sakınca olmaz."** diyerek namazlarını eda etmişlerdir. Bu uygulamadan haberdar olan Resulullah (s.a.v) her iki yorumu da olumlu karşılamıştır.

Hz. Peygamber Dönemi'nin özelliklerinden biri de asr-ı saadette, meseleyi çözerken kullanılacak olan kaynağa ulaşma ve ulaşılan kaynaktaki bilgiyi anlama konusunda problem çıkmamasıydı. Bunun nedeni Kur'an ayetlerinin iner inmez yazıya geçirilip sahabenin çoğu tarafından ezberlenmiş olması, Hz. Peygamber hayatta olduğu için her an ona ulaşma imkânının olması ve yaşanan coğrafyanın sınırlarının fazla geniş olmamasıdır.

Hz. Peygamber Dönemi'nin fıkıh tarihi açısından dikkat çeken bir diğer yönü de tedriciliğin olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'in nüzulünün bir anda tamamlanmayıp yirmi üç yıl sürmesi ve içkinin aşama aşama yasaklanması örneğinde olduğu gibi bazı hükümlerin bir anda değil de

zamana yayılarak beyan edilmesi tedriciliğin örneklerindedir.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra başlayan Sahabe Dönemi'nde, artarak devam eden fetihlerle İslam ülkesinin toprakları genişlemiş, farklı kültürlerden insanlar Müslüman olmuş, bunun neticesi olarak daha önce karşılaşılmaayan sorulara cevap verilme gerekliliği doğmuştur.

Bu dönemde meselelerin çözümünde önce Kur'an-ı Kerim'e sonra da sünnete başvuruluyordu. Bu iki kaynak ile sonuca varılamayınca rey içtihadına başvuruluyordu. Rey içtihadı ile kastedilen, nasslarla açıklanmaayan meseleleri nassların ve İslami prensiplerin ışığı altında hükme bağlamaktır.

Özellikle Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer dönemlerinde sahabe ile istişare edilerek hüküm verilirdi. Buna şûra içtihadı denilmiştir.

Bu dönemde, bir kişi soru sorduğu **zaman**; "**Bu konuda senin görüşün nedir?**" diye sormuyor, "**Bu konuda ayet veya hadis var mı?**" diye soruyordu. Dinî konularda fazla **bilgi** sahibi olmayan kişiler karşılaştıkları meselelerin çözümü için hep aynı kişiye sorma zorunluluğu taşımaıyor; bir konuyu bir sahabeye sorarken diğere konuyu farklı bir sahabeye sorabiliyorlardı. Sahabe Dönemi'nde farklı fıkıh ekolleri ortaya çıkmış olmakla birlikte henüz **mezhepler** kurulmamıştı. Bilgisi az olan bir kişi, kendisinden daha bilgili kabul ettiği kişiden karşılaştığı meselenin çözümünü delili ile birlikte öğreniyor ve ona göre dinî hayatını yaşıyordu. Delil ön planda tutulduğu için yapılan bu faaliyet taklit değil ittibâ (hükümün delilini bilerek tâbi olma) niteliği taşımaktadır.

Sahabe Dönemi'nde meselelerin çözümünde önce Kur'an-ı Kerim'e sonra da sünnete başvuruluyordu.

Sahabe Dönemi'nde fetva verenler, Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş, Arap kültür ve edebiyatını çok iyi bilen ve ayetlerin nüzul, hadislerin vürud sebeplerine vâkıf kişiler idi. Bu sebeplerden dolayı delillere ulaşma, elde edilen delilleri sahih bir şekilde anlama ve doğru bir hükme ulaşma hususunda daha sonraki nesillere örneklik teşkil etmişlerdir.

Sahabe arasında fetva verme hususunda ihtisaslaşma söz konusuydu. Hz. Ömer bir konuşmasında: ***"Kim Kur'an hakkında soru sormak istiyorsa Ubey b. Kâ'b'a sorsun, miras konularında soru sormak isteyenler Zeyd b. Sabit'e sorsun. Fıkıh meselelerini sormak isteyenler Muaz b. Cebel'e gitsinler. Mali konularda sorusu olanlar bana sorsunlar. Çünkü Allah bana hazineyi teslim etti ve adaletli bir şekilde taksim etmemi emretti."*** demiştir.

Bu devirde, farklı bölgelerde yaşama, farklı bilgi, kabiliyet ve düşünceye sahip olma gibi etkenler sebebiyle fikhî konularda yorum farklılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Nazari fıkıh (henüz vuku bulmamış fakat ileride ortaya çıkması muhtemel konular) ile meşgul olunmamış, sadece meydana gelmiş olayların hükümleri araştırılmıştır.

Tabiin Dönemi'nde İçtihat

Bu dönem, hicri 40 yılında başlar (Emevi Devleti'nin kuruluşu), hicri 132 yılına kadar devam eder. İslam ülkesinin sınırları batıda Atlas Okyanusu, doğuda Çin kıyıları ve Afganistan, kuzeyde kısmen Küçük Asya ve İspanya'ya kadar genişlemiştir. Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile başlayan anlaşmazlıklar Ehl-i sünnet, Şia ve Haricî fırkalarının doğmasına sebep olmuştur. Bu dönemde çıkan bölünmeler, siyasi olaylar ve isyanlar teşri' faaliyetini etkilemiştir. Yine bu dönemde henüz vuku bulmamış meseleler hakkında da hükümler verilmiş ve böylece nazari fıkıh gelişmiştir. Yeni milletlerin İslam ülke sınırlarına dahil olmasıyla birlikte yeni meseleler ortaya çıkmış ve bu nedenle de fikhî yorumlar ve yorum farklılıkları artmıştır.

Bu dönemde:

Belirli merkez ve şehirlerde fıkıh bilgisi ile öne çıkan ve öğrenci yetiştirerek daha sonraki asırlarda fıkıhın gelişerek devam etmesini sağlayan müçtehitler yetişmiştir. Medine'de Said b. el-Müseyyeb, Urve b. ez-Zübeyr; Mekke'de Atâ b. Ebî Rebah, Mücâhid, İkrime; Basra'da Hasanü'l-Basrî, Muhammed b. Sîrîn; Kûfe'de Alkame b. Kays, İbrahim en-Nehaî, Hammad b. Ebî Süleyman bu kapsamda zikredilmesi gereken müçtehitlerdendir.

İslam âlimleri çeşitli şehirlere dağılmıştır. Arap olmayan birçok İslam âlimi yetişmiştir. Hadisleri toplama faaliyeti başlamış, Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz hadislerin tedvini için Zührî ile Ebu Bekir Muhammed b. Amr'ı görevlendirmiştir.

Fıkıh sahasında eser yazımı hareketi başlamıştır. Fıkıh sahasında ihtilaflar artarak devam etmiştir. Hadisleri sahih kabul etme şartları ile örf-adet farklılığı ihtilafların temel sebebini oluşturmuştur. Hoca, bölge ve bilgi farkına dayalı olarak Hicaz ve Irak medresesi ortaya çıkmıştır. Nazari fıkıh çalışmaları başlamıştır. 11 Kûfe'de rey ağırlıklı Irak ekolü, Hicaz bölgesinde ise eser (hadisler, sahabe ve tâbiînin içtihatları) ağırlıklı Hicaz ekolü oluşmuştur.

Hem yeni Müslüman olan bazı Arapların dillerinin Mekke ve Medine'de konuşulan Arapça'dan farklı olması, hem de başka dilleri konuşan insanların İslam'a girmesi sebebiyle nasslarda yer alan bilgiyi anlama problemi ortaya çıkmıştır.

Mezhepleşme Süreci ve Dört Fıkıh Mezhebinin Gelişmesi

Hicri 132 yılında başlayıp, hicri dördüncü asrın ortalarına kadar devam eden bu dönemde İslam ülkesinin toprakları İspanya'dan Çin'e kadar genişlemiş, bu durum da çok farklı

Bu PDF içerik konuanlatimi.net sitesine aittir ve farklı bir web sitesinde tıklanabilir kaynak link verilmeden paylaşılması / görüntülenmesi yasaktır.

kültürlere sahip insanların İslam ile tanışmasına sebep olmuştur. Değişik örfler, değişik içtihatlara sebep olmuş böylelikle de fıkıh kültürü zenginleşmiştir.

Bu dönemde:

İçtihat hürriyetinin olması, kabiliyetli kişilerin fıkıh ilmiyle meşgul olması, ülkeyi yöneten Abbasi halifelerinin dinî ilimlere ve âlimlere yakın ilgi göstermesi, fikhî ıstılahların (farz, vacip, mendup, haram, illet, sebep, bâtil, fasit...) kullanılmaya başlanması, fıkıh ve fıkıh usulü kitaplarının yazılması, ilmî seyahatlerin ve ilmî münazaraların yaygınlaşması fıkıh ilminin büyük bir gelişim göstermesindeki başlıca etkenlerdir

Bu devirde hem müftüler hem de hâkimler belli bir kanuna veya mezhebe bağlı değillerdi. Müçtehit olmayanlar, istedikleri âlimden fetva istiyorlar, herhangi bir müçtehide bağlanma mecburiyeti taşımıyorlardı.

Fakihler arasında ıstılah birliğinin sağlanamaması, hadisleri kabul etme hususunda farklı ölçülerin esas alınması, yaşanan bölgenin kültürünün fıkha tesiri, sünnetin fikhî hükümlere kaynak değeri konusunda farklı değerlendirilmelerin yapılması, nasların yorumlanmasında birbirinden farklı usul ve yöntemlere başvurma gibi sebepler önceki devirlere nispetle bu dönemde fikhî ihtilafların artmasına neden olmuştur.

Fıkıh mezheplerinin teşekkül ettiği bu dönemde fikir ve içtihat hürriyeti olduğu için farklı içtihatlar Müslümanlar arasında bölünmeye yol açmamış, içtihat farklılıkları ümmet için bir rahmet olarak kabul edilmiştir. İçtihadada gücü olmayan bir kimse karşılaştığı meseleyi istediği bir müçtehide sormuş ve dinî hayatını ona göre düzenlemiştir.

Fıkıh mezheplerinin oluştuğu bu süreçte Ebu Hanife, Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Mâlik b. Enes, Evzâî, Süfyanü's-Sevrî, Davud ez-Zâhirî, Ahmed b. Hanbel, Cafer es-Sadık gibi mezhep imamaları yetişmiştir. Bu dönemde fıkıh mezheplerine ait temel kaynak eserler yazılmıştır. "**Fıkıhın Altın Çağı**" diye isimlendirebileceğimiz bir süreç yaşanmıştır.